

Universitätsbibliothek Wuppertal

Sexti Julii Frontini, Viri Consularis, Quæ Exstant

Frontinus, Sextus Iulius

Amstelodami, 1661

Ad de re agraria librum

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1185](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1185)

A D
SEXTI JULII FRONTINI,
V. C.
DE RE AGRARIA,
LIBRUM.

CElse, *pencs te*] Nusquam securius grassata est libratorum audacia, quam in propriis virorum & foeminarum nominibus depravandis. Nec difficile esset, aliquot centuriis emptorum id ostendere, nisi & res ipsa pervulgata, & mihi alio quodam loco dicendum foret. Ecquid magis absurdum est illo, quod in Basiliensi legitur, quam ad annum cIo Io xxvri. Videas ab H. Petr. typis editam: *Notum est omnibus, Celse Pencsæ, studiorum nostrorum manere summam.* Unde discere licet, quam impetitus ille literio fuerit, qui mendosissimæ editioni corrigendæ præfuit.

Iudiciis tuis] Iudicio tuo, in eadem typis editur.

Et si in parvo in aliqua cessasse videamur parte] Melius est: *Et si in parvo aut aliqua cessasse, &c.*

Statim celsi Caesaris nostri opera]

Quam iniquè scriptum in aliis: *Statim cælestia Caesaris nostri opera?* Ex quo forte quisquis conjecturat: *Statim cælesti A. Caesaris.* Proculdubio puto scriptum: *Statim Celse, Caesaris nostri opera.* Solenne est optimis auctoribus eodem alloquio quod præstruunt nomen repetere.

Duo rigores ordinati] In Fragmento quodam anonymi Geodetæ hæc verba leguntur, quæ appositè huic loco interpretandò conducunt: *Signum ponis, deinde figis perpensum ferramentum ad signum quod dividit duas partes, quas divisisti ex fixo ferramento & perpenso comprehensorigore ad umbilicum solis emissum perpendiculum, cum super signum cecideris, percutis gromam, donec comprehenderit signum, quod posueras trans flumen: quum diligenter comprehenderit, transis ex alia parte ferramenti, & manente gromâ distabis rigorem.* Ubi vides aliud esse ferramentum, aliud gromam.

nam. Ferramentum quippe figebatur, cui imponebatur groma. Hyginus in Gromatico apertè hoc indicat: *Sive in dictatione metarum posito ferramento groma superponatur, ut portæ castrorum in conspectu rigoris stellam efficiant.* Groma, ut apparet, fixo in terram ferramento superimponebatur, & super ipsum ferramentum quancunque in partem movebatur percussa; ad dictandum rigorem & lineas dirigendas.

Ex proxima ripa poteramus] Nec opus erat trajectu, quod *varare* dicebant agrimensores. Aliud Fragmentum: *Si tibi in agri quadratura dictanti flumen occurrerit, quod necesse sit variari.* Perperam *variari* scriptum *ωνη* *varari*, quod est *ἄλγεσεν*, unde *travarare* dixerunt posteriores. In alio Fragmento quod ex libris Magonis & Bygore, laudatur, idem verbum occurrit: *Nam sunt & alii pontes in vicinalibus & prævatis viis, quorum alvei varantur:* ubi *variantur* eodem errore scriptum, quem hoc loco castigamus. Inde *varas* appellatur ponticulus ex tabulis factos, quibus alvei fluminum varantur sive trajiciuntur.

Nam mensura non tantum ista, de qua loquimur] Confer Isidorum libro XIV. cap. vigesimo quinto, qui ipsissima hæc verba citat.

Ut pes per uncias] Hoc obiter annotandum est, pedem principio in palmos quatuor, id est, digitos fedecim divisum fuisse: quod fatentur præter Frontinum Vitruvius, Columella, Isidorus & alii: quæ ratio cum paullo difficilior ant mi-

nus expedita videretur, qui secuti sunt, pedem pro asse habentes, eum, quemadmodum omne aliud integrum, quod assem nominaverunt, in duodecim æquas partes dividerunt: Unam portionem unciam dixerunt, duas sextantem, tres quadrantem: & sic porro; quemadmodum de hæredibus instituendis ex jure nostro constat. Eas uncias cum viderent posteriores pollicibus quadrare, non amplius uncias, sed pollices nominarunt; & certè si componas, tres pollices quatuor digitos efficiunt.

Per decempedam actus] Festus: *Actus modo inter vicinos quatuor pedum latum, modo in Geometria minorem partem jugeri, id est, centum viginti pedum significat.* Per actum passus: Glossæ Vet. *Passus*, *ἄλγεσεν, μετρωσων πεδῶν*. Corri-go: *μῦρον ποσὶ πεδῶν*. Item: *Passus spatium, βῆμα βῆμα ἐν τῷ ποδῷ*. Sex autem passuum discrimina notant doctissimi geodete, quorum unum vestigia tria cum totidem interval-
lis, pedes senos, Græci vocant *ὀργανῶν*. Id genus exprimitur expansis brachiis inter longissimos digitos.

Per stadium miliarium] Stadium, inquit Plinius, centum viginti quinque nostros efficit passus quod si rectum est, sequitur, miliare unum stadia efficere octo. Plutarchus in Gracchis: *τὸ ἥμισυ ὀργανῶν διὰ τὸν ἀλγεὺν δαπέδι*. Sic τὸ μίλιον ὀργανῶν Strabo dicit ex recepto usu. Atqui hac dimensione usi sunt Plinius & Livius. Polybius quoque libro III. *ταῦτα*, inquit, *βεδημάσων κὲ σσημείωται ἡ ἑξήκοντα ἐν τῷ ἄλγε. Ρωμαίων ἐπιμελῶς.*

In pede conftrato semipedes quatuor] Pes conftratus est pes magnus. Ita vocabant ἐπίπεδον τὸ ἐπί μῆξ & πλάτ. In libris de limitibus Agrorum: Planum est, quod Græci ἐπίπεδον appellant, nos conftratos pedes: in quo longitudinem & latitudinem habeamus, per quem etiam agros, ædificiorum sola, & quibus altitudo & crassitudo ponitur; & opera tæctoria, inauraturas tabularum intelligimus. Inde Græcis οἰκόνεδα, ædificia quæ planitus adætantur, ut loquitur Tertullianus.

Palms habet digitos quatuor, uncias tres] Ita Vitruvius & alii veterum, ἔπος πρὸς ἔπος. At indemnus tamen ista lectio est, quàm vidimus in optimo Crusieriano; Palma habet digitos quatuor, uncias tres. In Glossis antiquis παλαιστής ἄξος, palmus, palma. Aliis: Palmus, παλαιστή, ἀστραμή palma. Paria sunt ejusdem mensuræ Græcorum vocabula, παλαιστή, παλαιστής & παλαιστής. Et Hesychius παλαιστήν interpretatur ἀστραμήν. Philander ad Vitruvium: Palmus duplex esse traditur; minor, (de quo Frontinus hoc loco) digitorum quatuor, qui Græcè παλαιστή dicitur, παλαιστής feminino genere, δοχμή & δακτυλοδοχμή, id est, coherentes quatuor digiti, referente Polluce ὀνομαστικῶν libro secundo: & major duodecim digitorum (quem sextantem vocat Frontinus) à Græcis ἀστραμή vocatus. Plinius libro VII. cap. II. dodrantem transfert, id est, quantum est spatii inter expansos, summum pollicem & extremum auricularem. Sed & alibi de tripolio loquens, palmum alto caule vo-

cat, quem Dioscorides κρυλὸν ἀστρομαθίων, id est, dodrantem. D. Hieronymus ad Ezechielem aliam differentiam notans, tradit ἀστραμήν dici palmam, παλαιστήν verò palmum. Quod rarius à Græcis & Græcensibus aliis observatum. Aëtius libro XIII. capite primo supra viciesimum, notat vipersam esse magnitudinis cubitalis, longissimam verò παλαιστήν τεταμένην, ubi παλαιστήν loco ἀστραμήν posuit, cum aliàs minus scripsisset. Dioscorides chamædryn ἡμεσίχρον ἀστραμαθίων esse dicit: quod vir doctus, fruticem quatuor digitorum altitudine exponit. Sed hæc obiter ad promiscuum usum ἀστραμήν ἢ παλαιστήν.

Idcoque monemus, ut unus quis suos fines teneat] Addunt encliticam quidam librorum, & habent, ἰουσις quisque. Sequens versus Virgilianus est duodecimo libro Æneidos, ante quem legitur iste:

Saxum antiquum, ingens, campo qui forte jacebat.

Ubi Donatus: Vitiolum putatur, quod honesta locutione mirabile est. Non ideo saxum possum dixit, ut faceret per genera solœcissimum, sed saxum jacebat tam grandi magnitudine, ut infinitis sæculis immotum mansisset: ad hoc enim inter dominia fuit, ut lites possidentibus tollerent, & esset limes. Ordinandus enim est sensus sic, ut calumniam removeamus: Limes agro positus fuerat, saxum ingens, ad hoc, ut lites discerneret arvis. Hunc locum pronunciantes cum dicimus, campo qui forte jacebat, & moram inter-

ponere debemus & separare, *Limes agro positus*: ne malè jungendo nos faciamus vitium, quod Poëta non fecit. Vide doctissimum Azgeni Urbici Commentarium, quem ut necessarium appendicem Frontinianum adjunximus: qui limitem exponit, *quodcumque in agro operâ manuum factum est ad observationem finium.*

Nam ante lovem limites non parebant, qui dividerent agros] *Parebant*, id est apparebant, elegantissima vetustatis. Veteres enim dicebant, *si paret*, teste Festo, quod posteriores, *si apparet*. Appulejus V. Miles: *Quamvis hominum nemo pareret.* Glossarium: *Paret, vestitus, &c. quæretus.* Cato: *Temporibus peccata latent, sed tempore parent.* Melius. Hyginus: *Antiqua mensura actus in diversum, novis limitibus inciditur. Nam Tetrantium veterum lapides adhuc parent, sicut in Campaniâ finibus Minturnensium.* Siculus Flaccus: *Aliquibus locis lapides, qui in limitibus positi erant, interciderunt: & limites ipsi, id est, rigores, non parentibus lapidibus difficile inveniuntur.* Expresfit autem Frontinus hæc ab eodem Poëta, qui libro primo Georgicorum hæc versibus hæc eadem complexus est:

Ante lovem nulli subigebant arva coloni,

Nec signare quidem, aut partiri limite campum

Tas erat, in medium quærebant, ipsaque tellus

Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.

Nam ideo ager pedibus mensura-

tur] Antiquiores limitanei pedum tantum meminere, quibus ager mensurabatur. Tot pedes jugerum habere, tot pedum esse centuriam, tot pedibus inter se distare terminos. Agri pedaturam passim vocant, & *pedis Cuius*. Inde ager *podisimatus*, & *podisimare* apud Junium Nipsum, quod est, agri modum podisimis suis adarare.

Hic habet conditiones duas] Qualitates: Sed non novè conditio pro qualitate ponitur. Sequitur statim: *Quicquid autem secundum hanc conditionem in longitudinem est delimitatum, per strigas appellatur.* Prius repono veterem lectionem, quæ est, *delimitatum*, quod perperam in *delimatum* corruptum est & inversum. Cicero III. Famil. epistolâ octavâ: *Si de tuâ prolixâ benesicæque naturâ limavit aliquid posterior annus*; id est detraxit aut diminuit: ubi *limitabit* in uno seripto libro exaratum fuisse testatur Manutius, & ad hunc modum explicat: *Limitare*, de alicujus prolixâ naturâ fortassis est, quod aliquis prolixè & liberaliter facere consueverit, id quasi intra limites reducere, quos largiendo transire non liceat. Sed illud *limitabili* ex vestigiis vet. libri. Giffanius ad Lucretium, quasi *ἡμετέριον* in *libitavit* mutandum censet, quod plane probare non possum. Est autem *delimitatum* apud Frontinum, limitibus suis circumdatum sive restrictum, pro quo malè *delimatum* reposuerunt correctores. *Limitare* est *ἡ ποδῶν*, non *limare*. Ager divisus, inquit, sive assignatus habet conditiones sive qualitates duas; unam,

nam, quâ plerunque limitibus continetur: alteram, quâ per proximos possessionum rigores assignatus est, id est, limite naturali & immobili limitatus: quicquid autem secundum hanc conditionem, in longitudinem est delimitatum, illud per strigas appellatur; quicquid in altitudinem, per scamna. Strigatus ager est, qui à Septentrione in longitudinem, in meridianum decurrit: scamnatus autem, qui ab occidente in orientem eodem modo crescit: & altitudinem hanc secundum idioma artis voluit Frontinus in Orientem intelligi. Papias: *Scamnatum, ager qui per scamnam ab Occidente in Orientem crescit*. Ita ad morem Italicum videtur locutus, ut nobis emendandus: *Scamnatus ager, qui per scamnam ab Occidente in Orientem crescit*. Sed de his plenius in commentario suo Vir optimus de *παισι* & *παισι*, Aggenus Urbicus.

Sicut in Campania Sueſſa Aruncæ] Sic legendum & interpungendum vidit accuratissimus Scriverius. Sed ego nullus addubito, quin *Arunca* transpositum sit, & *Aurunca* restituendum. *Sueſſa Auruncorum* etiam apud Livium occurrit, libro XXXII. unde fuit Lucillius, cujus Satyræ dicuntur propterea Camœnæ Sueſſæ ab Aufonio in Tetradiam: Vetus Glossarium: *Aurunca, dicitur reges Italias*. Idem in aliis authoribus est castigandum.

Ager ergo limitatus hac similitudine decumanis & Cardinibus continetur] In agris assignandis olim geodeta primam cardinis rationem habuerunt. Agricola quæ-

que, docente Plinio, cum posituram agri concipere vellent, primam investigationem cardinis consideraverunt: qui ideo cardo appellatus est, quoniam in eo, tanquam in cardine, omnis demetiendi, assignandique agri, seu podismi constituendi rationem decumpe-datores constituere. Hinc in libello de Colonia, qui Balbo adscribitur, ubique notatur, *assignatas centurias per cardines & decumanos*. Quin & Plinius omnem limitandi rationem in cardinis inventionem ponit, in cujus medio puncto umbilicus notetur, ad quem dirigitur decumanus: quibus lineis constitutis reliquos limites pari intervallo deducere docet. Angelus Politianus, ut decumanum fluctum cum dici vult, qui maximus esset; ita decumanum litem, qui longissimus maximusque; quod cardo jam dimidiatus decumano anticipante consideretur. Sed egregie in hac opinione fallitur. Non enim semper decumanus limes maximus est, sed, ut in strigatis cardo, ita in scamnatis decumanus longitudinis prærogativam tenet. Melius, quod Hermolaus Barbarus voluit, à nota numeri denarii X maximus dictus est decumanus: ut in *decussare* etiam obtinet, quod est, lineam per medium aliâ lineâ dividere, ad formam notæ denarii: In constitutione Tiberiana, Frontino & Junio Nipso laudata hoc ita declaratur: *Est aliud monumentum, quod non longè ab adibus vel itinere publico constitutum est, id est, juxta legem Semproniam & Iuliam, quod cardinibus & decumanis constituitur*.

stitutum esse monstratur, quod rationem finium recipere videtur: id est, concurrentium atque secantium sese invicem linearum. Unde conjicis, has solas formas agrorum dici per cardines & decumanos dispositas, quæ se invicem secant in decussis formam. Sed nemo evidentius hoc Isidoro ostendit, cujus heic verba non pigrobor adscribere. *Limites, inquit, in agris maximi sunt duo, Cardio & decumanus. Cardio, qui ad Septentrione directus in cardine cæli est. Nam sine dubio cælum vertitur in septentrionali Orbe. Decumanus est, qui ab Oriente in Occidentem per transversum dirigitur, qui pro eo, quod X formam faciat, decumanus est appellatus: Ager enim bis divisus, figuram æquarei numeri efficit.*

Centuriâ expleri non potuit] Illud obiter hoc loco notandum, vacuas centurias diversas esse à subsiciivis. Nam subsicivum minus est quam centuria. Centuriæ vacuæ vel vacantes sunt, integer modus, qui sub assignationem non cecidit, sed privatis si forte concessus est. Subsicivum igitur dicebatur, quod divisum assignatumque non esset, vel propter maciem soli, etiamsi in mediis centuriis inter veniret, vel quod centuriæ modum non expleret, si in extremis assignationis finibus id incidere. De priori genere auctor incertus: *Subsiciivi agri quos in peritiâ divisos recusant, quasi steriles aut palustres.* Relicta ideo & soluta dicebantur ejusmodi loca, quæ propter sterilitatem relinquebantur nec assignabantur; non mensuris vel limitibus obligabantur.

Linea claudatur & subsecetur] *Cludatur pro claudatur, melius & antiquius.* Sic passim solet, ut infra: *Quia ultra limites finitimâ lineâ cluditur: ὑπερπέρας. Inde clusa & clusura, ἑξ ὑπερπέρας, termini limitum & interpositiones.*

Nam & reliquarum mensurarum actus, quicquid inter normalem lineam & extremitatem interest, subsicivum appellatur] Aggenus normalem lineam, interpretatur mensuralem. Inde & normales limites, qui normali linea clusi. Normalis linea ea propriè dicebatur, quæ, cum alia recta rectos angulos facit, sive ex mediâ erigatur, sive ex fine. Vitruvius: *describatur linea in planitia, & ex ea media cæcis ὀρθῶς erigatur uti sit ad normam, quæ dicitur gnomon.* Linea ad normam erigitur, quæ cæcis ὀρθῶς, id est, rectos angulos ex aliâ medio emititur. Itaque ὀρθῶς γωνία Quintiliano rectè dicitur *normalis angulus, ἢ ῥηθῆτος.* Sed malè faciunt, qui non distinguunt τὸν ὀρθῶν γῶν τὸ ἐπίθετον.

De positione terminorum] *Positio, ἡμεῶν τῶν ὁρίων, & ὁρίων ἁλίων, exponitur in vet. glossis: in aliis, ἁλίων ἐπὶ τοῖς ὄρεσι.* Sic de positione architectonicâ Isidorus, *positiones, adificia.* Hinc ἀνεπίσημα ἡμεῶν, limitaneæ provinciæ. Glossæ: ὄρος, terminus, finis limitum, hoc terminatum. Corruptè; lego: *limes vel limitatum.*

Trifinium faciat an quadrifinium] *Τριεπίων, trium finium concursum.* Idem Isidorus: *Trifinium dicitur eò, quod trium possessionum fines adstringit.* Hinc &

quadrifinium, quod quatuor. Restitue ex Papia : quod trium possessionum finem attingat.

De rigore controversia est] Εἰς ἴσους. Aggenus : Rigor sua reatitudinis naturalis nomen accepit. Vide l. Si expressum. D. de Appellat. & relationibus.

Quam supercilium appellant] Pollux : τῆ δ' ὀφθαλμοῦ καλῶσι τὴν ἰσὴν ἀνεξέτη.

Vt si L. Titius dextra Decumanum tertium] Jurisconsultorum more utitur nomine, quod exempli causa infert. Hoc eo notamus, ut Plutarchi locus adducatur ἐν Αἰτίοις, suo fundo restitendus : τῆς ἡ ἀνάμοσι τῆς αἰτίας (ita rectè vet. Codex habet) κερχεῖται καὶ τοῖς ἑσάν, ὡσπερ οἱ Νομικὸὶ Γαίον, Σέλιον, καὶ Λέκιον Τίτον, καὶ οἱ Φιλόσοφοι Δίωνα καὶ Θέωνα παρελαμβάνουσι.

De possessione controversia est, de qua ad interdictum, hoc est, jure ordinario litigatur] Hæc verba Aggenus explicans : De possessione, ait, fit controversia, quoties de totius fundi statu per interdictum, hoc est, jure ordinario litigatur. Hoc non est disciplina nostra iudicium : sed apud Præsidem provincia agitur, & ex lege restituitur possessio, cui poterit adinere. Prætor autem in Interdicto, UTI POSSIDETIS, his utrebatu verbis, ut est apud auctorem Festum : UTI NUNC POSSIDETIS EUM FUNDUM Q. D. A. QUOD NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO, ALTER AB ALTERO POSSIDETIS, ITA POSSIDEATIS; ADVERSUS EA VIM FIERI VETO. Ulpianus lege pri-

ma D. uti possidetis : UT EAS ÆDES Q. D. A. NEC VI, NEC CLAM, NEC PRECARIO, A. A. A. POSSIDETIS, QUOMINUS ITA POSSIDEATIS, VIM FIERI VETO. Ex quibus utrumque vides, Frontinum & Aggenum, ex Interdictorum formula, sua verba concepisse. Ordinatio enim jure Interdicta à Prætore reddebantur; ut ex Oratione Ciceronis pro Cæcina patet. Ulpianus in lege prima D. Si ventr. nom. mul. in poss. mittatur : Coget autem eum discedere non Prætoris potestate, vel manu ministrorum; sed melius & civilius faciet, si eum per interdictum ad jus ordinarium remiserit.

D. Augustus] Perperam Augustinus, in mendosissimo Basiliensi.

Inter montium Præcutianorum] Geminæ literæ sunt e & g, quas facile videas in scriptis & editis invicem transpositas, & variantium lectionum speciem referentes, ut hoc loco, quo Præcutianorum & Prægutianorum diversi libri præferunt. Prægutiani Livio quoque vocantur. Sed Prægutii verum populi nomen, πραιγυθίος, secundum Ptolemæum. In illo Basiliensi legitur : inter montium Præutianorum. Non malè : nam Præutianus ager, vicinus Piceno occurrit apud Livium & Plinium.

Hoc conciliabulum fuisse fertur, & postea in municipii jus relatum] Municipia coloniis, coloniarum præfecturis, præfecturæ foris, fora conciliabula præferebantur. Nam conciliabula cum loca essent, in quibus jus diceretur, & in concilia

lium conveniretur; tamen foris inferiora erant. Interdum tamen in municipiis jus ascendebant, ut hoc loco subinducit Frontinus. Cum autem dicit, *conciliabulum* fuisse, secundū Aggenum intelligit quandam coloniæ partem, ubi conventiculum esset juridicum. Ejus verba sunt: *Sunt autem loca publica coloniarum, ubi prius fuere conciliabula, & postea sunt in municipiis jus relata.* Cæterum in illis jus dictum fuisse, ostendit antiqua lex Manilia, quam emendatissimam subjuximus.

Ex veteribus instrumentis cognoscimus] Publicis literis, instrumentis probationis. Glossæ: *Instrumentum, ἐξ ἀρχαίων γραμμάτων, πῶς ἐστὶν ἰσχυρὰ ἐφορὰ τῶν πρῶτος.* Infra: *Quibus secundum instrumentum fines restituantur.*

In monte Mutelâ] Perperam Mutelâ, nonnullis editur. Qui sequuntur *Augustini*, sunt *Augustini* Plinio, ut putat vii eruditissimus.

Habeant enim & Mæsilea juris sui hortorum modos circumjacentes, aut præscriptum agri finem] In Basilienâ: *Habent enim & Mæsilea.* Quæsitum est, quænam essent *Mæsilea*? ait Turnebus lib. XIX. capite eodem Adversariorum. Ego (subjungit vir doctus) significari censo sepulchra, quæ à scriptoribus aliis *Mausolea* sunt appellata; atque *Mausolea*, non *Mæsilea* scribendum esse puto. Cum enim Frontinus de religiosis locis loquatur, facile est conjectu *Mausolea* significari, hoc nomine non tantum principum sepulchris vindicato, sed etiam aliorum tumulis

communicato. Hactenus ille vir doctus. Cujus sententiæ non alium calculum subdere possum, quam meum diversum dissentium. Quæ in horto constituta, certum habebant horti modum circumjacentem, aut præscriptum agri finem. Aggenus ad ea Frontini verba hæc notavit: *Nam locos frequenter in trisinio ac quadrifinio invenimus. Locos vocat aut monumenta ipsa, aut spatia monumentis deputata. Atque monumenta in agris aut in hortis vulgo constitui solebant, cum certo spatio præscripto, quod monumento serviebat & sacrum habebatur. Cæterum hæc ex ipsis titulis & monumentorum legibus etiamnum apparent, in quibus inscribi solebat: IN FRONTE. PEDES. TOT. IN AGRUM. PEDES. TOT. pro præscripto sine monumenta occupare. Quam formulam ad verbum fere Horatius expressit Satyrâ octavâ, libro I. Sennonium:*

Pantolabo scurra, Nomentanoque nepoti,

Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum

Hic dabit: hæredes monumentum ne sequeretur.

Non sequerentur, ut aliter male lectum. Vetus interpres, *in fronte*, explicat in latitudine: *in agrum*; in longitudinem. Dein ait: *Solebat autem privatis monumentis præponi cippus, eique inscribi: HOC MONUMENTUM. HEREDES. NON. SEQUITUR: hi characteres H. M. H. N. S. Ibidemque cippum, interpretatur lapidem in agro erectum, in quo voluntas testatoris*

statoris & ea essent incisa, qua agri modum & fines ex utroque spatio designabant. In quadam Inscriptione Romanâ invenio: IN. FR. P. XVI. S. IN. AGR. P. XVIII. ET. ANTE. FRONTEM. LAT. P. X. In aliâ totam monumentorum formulam:

INFERENDI. IN. AREA. HUMANI. SEPELIENDI. QUI. IUS. POTESTASQUE. ESTO. UT. HUIC. AREÆ. QUAM. EGO. DEFINI. ET. A. FRONTE. MACERIAM. DUXI. ET. TITULUM. POSUI. ULTRA. EAM. AREAM. ET. MACERIAM. IN. FRONTE. IN. AGRO. VERSUS. LATE. P. X. RETRO. USQUE. AD. CANABETUM. HUIC. AREÆ. CEDET. IN. QUA. PEDATURA. NEQUE. HUMARI. NEQUE. TUMULUM. FIERI. VOLO. UT. HABEAT. EA. AREA. ET. A. TERGO. ET. A. LATERE. ACCESSUM. SUUM.

Inter affines movent disputationem] Qui finibus conjuncti sunt viciniam originis. Nam affines olim erant, quorum partes intergerimus. Glossis affinis ἀγγίξιμον, ἢ ὁ κατὰ ἐπιχειρίαν συγγενής. Supra: attingi, contigui: ἀπὸ ἀλλήλων ἀγγίξιμον: ut atubernalis ἀγγίξιμον ἐστίν: In Glossis est perperam atubernalis.

Solum autem, quodcumque colonia est assignatum, id univrsim pertica appellatur] Hæc cujusdam interpretationis egent. Sciendum omnino est, totius colonie territorium divisum, dictum propter suis

se perticam. Si ager colonie non sufficeret, vel novi coloni deducendi essent, sumebatur ex territorio vicinorum ager, qui aliis limitibus continebatur, & prefectura dicebatur. Siculus Flaccus eadem de re loquens: ergo prefectura illa dicitur, cuius territorio ager sumptus finierit perticam illam, tanquam coloniam illam, ubi erit deductus fuerit. Quod enim veterum possessoribus proprietates tantum addimeretur, non etiam iurisdictioni transferretur, sed in eodem jure, quo prius fuerant, relinqueretur, quorum prius iurisdictioni fuerat in illis agris, prefectos eodem mitebant juri dicundo, unde & prefectura appellata sunt. Inde perticam & prefecturas ita distinguit Hyginus Gromatico de limitibus constituendis: *Quibusdam deinde colonis pertica fines, hoc est, prima assignationis, aliis limitibus, aliis prefectura continentur.* Egregius locus, nec aliter legendus. Perticam interpretatur primam assignationem: Prefecturas secundam, vel novis colonie deductis, vel quia ager colonie defecerat, ideoque sumendus fuit ex vicinis territoris. Quod igitur perticæ adungebatur, hoc est, primæ assignationi, dicebatur prefectura, & aliis limitibus continebatur.

Sive solidum sive cultellatum fuerit] Supposititium est illud cultellatum, & ideo forsitan ab interpolatore inductum, quod statim de cultellandi ratione sequeretur. Magnus Salmastius primus veteram lectionem restituit: *sive solidum, sive mutilatum fuerit.* Cujus

jus vestigium supererat in Arcevia-
nis membranis, in quibus exara-
tum: *seve solidum, seve uti latum*
fecerit. Prima tantum litera verbo
deerat. *Mutilatum*, id est, quod
solidum non est. Nihil verius.

Cujus pramensi soli spatium con-
summamus] Rescribo conjectura
Ε πτωκόφω, ejusdem Salmasii; *Cu-*
jus eminens soli spatium consumma-
mus: nam & paulo post, *eminen-*
tiolem agrum eodem sensu vocat:
cultellamus ergo *agrum eminentio-*
rem, & ad planitiem redigimus
inequalitatem. Hoc nobis ipsa *semi-*
num natura monstravit. Tam con-
cinnam & verissimam lectionem
ignorant vetustissimi codices.
Quod autem sequitur: *Et mensu-*
ra lateribus inservimus: planè men-
dosum est, & ita corrigendum:
Et mensuratoribus inservimus. Er-
ror oitus est ex vitiosa & inepta
scriptura, quæ conjungenda divi-
sit, aliena supposuit, & pro arbitrio
mutavit. *Mensuratores*, ipsi men-
sores: ut *mensuratio jugeri* in ve-
teri Fragmento. Velius: *metiri*,
mensurare. Supra Frontinus
Ε ποδιών: *Nam ideo ager pedibus*
mensuratur, ut veritas declaretur.
Scriptum erat ineptè: *Et mensula-*
toribus inservimus; unde factum,
mensura lateribus.

Nisi quod de terra quicquid nas-
citur in aërem rectum exit, Et illam
terra obliquitatem crescendo atterit
Indubiè verum est, quod eidem Sal-
masio legitur & interstingitur ad
hunc modum: *nisi quod de terrâ*
quicquid nascitur in aërem, rectum

existit, Et illam terra obliquitatem
crescendo atterit. Cujus optimam
hujus loci expositionem, ne, per
quos passim profecerim, quod in-
genui pudoris est, heic revelem,
dignabor adscribere. Ex his tene-
mus, quid sit agrum inæqualem &
clivosum cultellare, eum nempe
ad planitiem redigere & exæquare.
Quod faciebant, ut commoditati
mensorum inservirent. Videntur
autem existimasse Veteres illi, non
plus spatii occupasse agrum clivis
asurgentem aut vallibus depres-
sam, quàm planum & æqualem:
idque argumento naturæ seminum
probasse. Quicquid enim è terra
in aërem surgit ac nascitur, id re-
ctum existit & exit. Si quis ergo
animo fingat, semina illa, quæ in
clivo vel in declivi nascuntur, ad
eandem altitudinem omnia surge-
re, ita ut quæ in imo clivo enata
sunt, cacumen æquent earum frun-
gum, quæ in summo prodierunt,
reperientur non majorem agri mo-
dum occupare, quàm si ex plano
nata essent. In mensuris itaque a-
gendis tam depressiora loca, quàm
eminentiora cultellabant & ad
exæquatam planitiem redigebant,
ut mensuram accipere possent.
Cum linea extensa & perpendicu-
lis id faciebant. Lineam illam five
funiculum ad capitulum perticæ
applicari vult Frontinus, ubi perti-
ca non est lignum mensorium, sed
regula gromæ. Nam aliquando &
solo ferramento absque linea five
funiculo cultellabant, metis dictatis
& rigoribus cõspectis ac perpensis.

Finis Notarum in Frontinum de Re Agraria.